

ESTABLISHMENT OF BUSINESS ZONES IN BOSNIA AND HERZEGOVINA AS A WAY TO SUPPORT DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURSHIP AND STRENGTHEN REGIONAL COOPERATION

IZGRADNJA POSLOVNIH ZONA U BOSNI I HERCEGOVINI U FUNKCIJI POTICANJA PODUZETNIŠTVA I JAČANJA REGIONALNE SARADNJE

UMIHANIC, Bahrija & TULUMOVIC, Rasim

Abstract: *Researches in Bosnia show that faster development of entrepreneurship is negatively influenced by lack of entrepreneurial infrastructure – locations for businesses, difficulties for obtaining building permits and lack of supporting services for businesses. The researches are presented in Studies whose recommendations are hardly implementable and request additional researches or actions of responsible ministries that do not have long term programs for development of entrepreneurial infrastructure and especial business zones. Development of business zones could influence removal of obstacles for development of entrepreneurship and development of regional cooperation if proposed recommendations fully respect local conditions, and researchers are directly involved in implementation.*

Key words: *Business zones, Regional cooperation, Entrepreneurial infrastructure*

Sažetak: *Istraživanja u Bosni i Hercegovini su pokazala da na brži razvoj poduzetništva negativno utiče nedostatak odgovarajuće poduzetničke infastrukture - prostora za rad i širenje biznisa, otežano dobijanje urbanističkih i građevinskih dozvola i nedostatak usluga za početak i poboljšanje poslovanja. Rezultati sprovedenih istraživanja su studije čije preporuke su teško primjenjive, jer zahtjevaju dalje istraživanje i rad nadležnih ministarstava koja još uvijek nemaju razvijene dugoročne programe razvoja poduzetničke infastrukture, a osobito poslovnih zona. Izgradnja poslovnih zona može uticati na uklanjanje prepreka za razvoj poduzetništva i jačanje regionalne saradnje ukoliko su predložene preporuke sukladne lokalnom okruženju, a predlagači preporuka direktno učestvuju u implementaciji.*

Ključne riječi: *Poslovne zone, regionalna saradnja, poduzetnička infastruktura*

Authors' data: Bahrija Umihanić, prof.dr.sc., Ekonomski fakultet, Tuzla, bahrija.umihanic@untz.ba; Rasim Tulumović, mr.sc., Kronauer consulting d.o.o., Sarajevo, rasimtulum@yahoo.com

1. Uvod

Bosna i Hercegovina zaostaje u razvoju poduzetništva za zemljama regije, a neki od indikatora koji to pokazuju su najduže procedure registrovanja biznisa, najmanji broj malih i srednjih poduzeća na tisuću stanovnika i najnerazvijenija poduzetnička infrastruktura. Četiri su razloga zaostajanja Bosna i Hercegovina za zemljama regije. Vrlo kasno je došlo do priznavanja značaja razvoja poduzetništva za gospodarstvo zemlje - povijesna kategorija. Negativan uticaj je ostvaren i sporim procesom privatizacije i tranzicije. Složena administrativna struktura države sa četiri nivoa vlasti, nejasno definisanim nadležnostima i stalnom političkom krizom je uzrok nekonzistentnosti ekonomskih politika i zakonskih mjera, te nekonzistentnosti institucionalnog okvira za razvoj poduzetništva.

Niz je svakodnevnih prepreka u radu sa kojim se susreću poduzetnici, a koje negativno utiču na brži rast i razvoj. Prepreke se mogu grupirati u četiri grupe: pravne, financijske, infrastrukturne i institucionalne. Najbliži nivo vlasti sa kojim se susreće poduzetnik je općina, te je i pritisak na općinu za rješavanjem ovih problema najveći. Međutim, lokalni nivo vlasti (općine) u Bosni i Hercegovini nemaju na raspolaganju značajnije resurse za rješavanje ovih problema, a najčešće koriste dostupno zemljište kao resurs koji bi mogli staviti u funkciju razvoja poduzetništva. Čest način upotrebe zemljišta za poticaj razvoja poduzetništva je izgradnja poslovnih zona, čime se pokušava riješiti nedostatak odgovarajućeg prostora za rad i širenje biznisa i olakšati dobijanje urbanističkih i građevinskih dozvola. Lokalne zajednice iniciraju i vode proces uspostave i izgradnje zona. Viši nivoi vlasti (kanton/županija, entitet, država) nemaju programe i planove razvoja zona niti su u saradnji sa lokalnim zajednicima definisali pravce razvoja poslovnih zona.

Posljednjih mjeseci je pristupno intenzivnije uključivanje razvojnih institucija u proces snimanja stanja, davanja preporuka i pružanja konkretne pomoći za razvoj zona.

2. Poslovne zone u Bosni i Hercegovini u fokusu dosadašnjih istraživanja

Definisati poslovnu zonu znači odrediti njene najvažnije atribute. Premda se usljed česte upotrebe termina čini jednostavnim definisati poslovnu zonu, ipak prisustvo velikog broja sadržajno različitih definicija eminentnih znanstvenika iz područja ekonomije i biznisa, kao i eksperata iz poslovne prakse uveliko usložnjava upotrebu općeprihvaćene definicije. Djelatnost koja se realizuje unutar određene zone vrlo često određuju naziv poslovne zone. Tako ih u Bosni i Hercegovini susrećemo pod nazivima: industrijske, zanatske, poduzetničko-zanatske, poduzetničke, uslužne, poljoprivredne, turističke, informatičke, tehnološke zone, centre za razvoj i transfer tehnologije, poduzetničke inkubatore, razvojno poduzetničke centre i slično.

Istraživanja zona i pokušaji da se uvede sistematičniji pristup razvoja zona često daje male rezultate i radi 'zbunjujućeg' definisanja pojma poslovne zone i prevelikih zahtjeva za njihov rad i uspostavu na teret lokalne zajednice. Rezultati sprovedenih istraživanja o poslovnim zonama u Bosni i Hercegovini su studije čije preporuke su teško primjenjive, jer zahtjevaju dalje istraživanje i rad nadležnih ministarstava koja

još uvijek nemaju razvijene dugoročne programe razvoja poduzetničke infrastrukture, a osobito poslovnih zona.

Detaljna istraživanja o poslovnim zonama su najprije sprovedena u 47 općina (od 142 u Bosni i Hercegovini) koje pripadaju Sarajevskoj i ekonomskoj regiji Centralna Bosna i Hercegovina. Istraživanjem su obuhvaćene samo industrijske zone (kao poseban vid poslovne zone) koje se predložile općine i može se zaključiti da se radi o najatraktivnijim lokacijama u regiji. Istraživači su tokom rada na istraživanju prilagođavali definiciju poslovnih zona lokalnim potrebama, kao i potrebama što šire upotrebe studije, djelimično stvarajući zabunu o samom konceptu razvoja poslovnih zona. U Sarajevskoj regiji je korišten pojam industrijske zone, a u regiji Centralna Bosna i Hercegovina je korišten pojam industrijske/poslovne zone, mada se pojašnjenje pojma zone i pristup istraživača uopće nije mijenjao. Iako su nastojali promovirati potrebu za uspostavom i izgradnjom industrijskih zona, u obzir su uzimali i jako male lokacije od svega 1,2 hektara. Istraživanje izvodivosti uspostave zona je u velikoj mjeri (50% rada) fokusirano i na sposobnost lokalnih (općinskih) vlasti da uspostave, izgrade i upravljaju zonama, iako općinski nivoi vlasti nemaju resursa niti ovlasti za podršku razvoju industrije u Bosni i Hercegovini, niti mogućnosti da samostalno razvijaju poslovne zone – osim ako se neradi o jednostavnoj parcelizaciji i prodaji zemljišta.

Nedostatak sistematskog i strateškog pristupa razvoju poslovnih zona u Bosni i Hercegovini uzrokuje pojavu raznolikosti poslovnih zona, ali i probleme rješavanja imovinsko pravnih odnosa, aktiviranje zona, izgradnju fizičke infrastrukture, upravljanje zonama i potpuni nedostatak dodatnih usluga korisnicima zona.

3. Poslovne zone u Sjeveroistočnoj Bosni i Hercegovini

Sjeveroistočna Bosna i Hercegovina je jedna od pet ekonomskih regija unutar Bosne i Hercegovine. Obuhvata područje 34 općine. Cilj pilot istraživanja u regiji je bilo snimiti stanje i definisati perspektive razvoja poslovnih zona na području 16 općina – Posavska i Tuzlanska županija.

Analiza stanja poslovnih zona je obuhvatala prikupljanje podataka koji su vezani za veličine zona, način uspostave, infrastrukturnu opremljenost, način upravljanja i planove razvoja zona. Analiza perspektiva razvoja je obuhvatila sveobuhvatan utjecaj okruženja (ostalih nivoa vlasti i aktera razvoja, a ne samo općina) na fizičku izgradnju zona, kao i na razvoja dodatnih usluga i pogodnosti koje bi zone učinile atraktivnijim. Istraživanje je uključivalo primarno prikupljanje podataka (upitnici i posjete terenu), intervjue sa ključnim akterima razvoja, analizu postojećih planova i studija razvoja koji na bilo koji način utiči na zone, te zakona.

Saznanja na osnovu prikupljenih podataka pokazuju da su općine i na ovom području napravile značajan pomak u formiranju i razvoju poslovnih zona, odnosno parcelizaciji i prodaji zemljišta zainteresiranim investitorima. Općine predviđaju i zemljište za dalje širenje zona u zavisnosti od interesa potencijalnih investitora. Međutim, problem nedostatka definicije poslovne zone ili programa viših nivoa vlasti za razvoj zona je i u Sjeveroistočnoj Bosni i Hercegovini doveo do određenih nelogičnosti. Općine, prepuštene same sebi, nazivaju zonama površine od 2 hektara,

ali i površine od 100 hektara. Način uspostave zona je uvijek isti. Općina urbanističkim planom predvidi područje zone, te nakon toga isparceliše i proda zemljište – često i bez dovođenja osnovne infrastrukture. Samo jedna zona u regiji ima definisanu upravljačku infrastrukturu. Tri zone u regiji imaju planove daljeg razvoja, a ostale se razvijaju po ad hoc sistemu.

Uzimajući u obzir uočene prepreke razvoja zona, na području 5 općina sjeveroistočne Bosne i Hercegovine (Orašje, Tuzla, Modriča, Bosanski Šamac i Čelić) smo kreirali strategije razvoja njihovih odabranih poslovnih zona. Poslovne zone smo nazvali razvojno poduzetnička zona/centar i definisali šta će svaka zona/centar da pruža. Sve zone se obavezno sastoje od zemljišta ili objekata koji se stavljaju u funkciju razvoja poduzetništva i dodatnih usluga koje zavise od lokalnih potreba i mogućnosti. Sukladano sa definicijom, akcionim planom smo predvidjeli dalji razvoj svake od zona/centara. Inicijalna sredstva za implementaciju akcionog plana smo obezbjedili iz trenutno dostupnih fondova unutar Bosne i Hercegovine, čime su ostvareni jaki partnerski odnosi sa općinama, a u narednom periodu ćemo implementacijom omogućiti: privlačenje sredstava neophodnih za razvoj zona, efikasno i efektivno ulaganje sredstava u zone, animiranje ostalih aktera razvoja za učešćem u razvoju zone, povećanje atraktivnosti zone.

U toku je kreiranje zajedničke strategije razvoja zona/centara u područjima od zajedničkog interesa. Niti jedna navedena općina ne može većinu problema rješavati samostalno i stoga je neophodan jak regionalni nastup i jačanje regionalne saradnje u cilju prevazilaženja prepreka.

Neophodna istraživanja u narednom periodu koja će uticati na ažuriranje strategija su prije svega vezana za promjene koje donosi proces integracija u EU, a koji zahtjeva i postepeno uvođenje standarda koji mogu uticati na razvoj novih i postojećih zona.

4. Zaključak

Izgradnja poslovnih zona može uticati na uklanjanje prepreka za razvoj poduzetništva i jačanje regionalne saradnje ukoliko su predložene preporuke sukladne lokalnom okruženju, a predlagači preporuka direktno učestvuju u implementaciji.

Za potpuno stavljanje zona u funkciju (izgradnja osnovne fizičke infrastrukture) su potrebna velika novčana sredstva, koja se mogu obezbjediti samo iz fondova kojima upravljaju viši nivoi vlasti. Općine nemaju kapacitet (ljudske i finansijske resurse) da razviju i ponude dodatne usluge poduzetnicima i potencijalnim investitorima – edukacije, informacije, umrežavanje i slične usluge. Dalje perspektive razvoja zona zavise od viših nivoa vlasti i ostalih aktera razvoja. Postojeći zakoni u Bosni i Hercegovini ne tretiraju u zasebnoj cjelini oblast podržavajuće odnosno poduzetničke infrastrukture. Zbog toga relevantna ministarstva na višim nivoima vlasti (županija, entitet, država) moraju odobriti posebne programe razvoja poduzetničke infrastrukture, odnosno ponuditi općinama dodatne resurse za razvoj. Identifikovane prepreke za izgradnju i razvoj zona su:

- Nedostatak sveobuhvatnijeg pristupa (strategije, programa) za razvoju poduzetništva na višim nivoima vlasti,
- Uslijed nedostatka jasnijih smjernica i podrške, općine pokreću izgradnju zona bez

prethodno kreiranog sveobuhvatnog projekta izgradnje pri čemu dolazi do:

- pravnih i drugih problema pri izuzimanju i plaćanju zemljišta prethodnim vlasnicima,
- nepredviđeno velikih finansijskih zahtjeva za infrastrukturnu pripremu zone (neispunjenje finansijskog i plana namicanja sredstava),
- nemogućnost ispunjavanja propisa vezanih za okoliš,
- nestručnog vođenja procesa uspostave i razvoja zona,
- Neusklađenost zakonskih i drugih relevantnih propisa,
- Nedostatak zainteresovanih investitora
 - loša promotivna i informativna kampanja,
 - loša ili nepotpuna infrastruktura u zonama,
 - nepostojanje dodatnih poticaja za privlačenje investitora.

Zbog složenosti u postupku pripreme i uspostavljanja poslovne zone, potrebno je profesionalno pristupiti aktivnostima koji će voditi ka oživljavanju prostora i stvaranju uslova za funkcionisanje poduzeća unutar nje. Provedba ovakvog projekta ne može se prepustiti samo lokalnoj upravi. Dodatni argument za strateški i sistematski pristup razvoju zona je nedostatak raspoloživog prostora (zemljište i objekti) unutar mnogih općina i neophodnost očuvanja poljoprivrednog zemljišta. Za prevazilaženje većine navedenih prepreka su nadležni viši nivoi vlasti, koji ne nejavljaju skoro usvajanje dugoročnijih pristupa i podršku razvoju poduzetničke infrastrukture. Uslov za uspješan rad poslovne zone je njeno opremanje na odgovarajući način sa odgovarajućom infrastrukturom i upravljačkom strukturom sa jasnim strateškim ciljevima razvoja.

5. Literatura

- Hadžić, F.; Domazet, A.; Alić, E.; Spahić, E.; Softić, S. & Vejo, S. (2006). *Industrijske zone Sarajevske makroregije*, Ekonomski institut Sarajevo, Sarajevo, 9958-9613-7-7
- Hadžić, F.; Domazet, A.; Alić, E.; Spahić, E.; Softić, S. & Vejo, S. (2007). *Studija opravdanosti uspostavljanja industrijskih/poslovnih zona u općinama regije Centralna Bosna i Hercegovina*, REZ Zenica, Zenica, ISBN 978-9958-9095-0-4
- Hirsch, R.; Peters, M. & Shepherd, D.; (2005). *Entrepreneurship*, McGraw-Hill/Irwin Companies Inc., New York, ISBN 007-124971-0
- Roton, P.; Bećirović, A.; Bektaš, M. & Šarović, V. (2001). Politike lokalnog razvoja - Usporedba iskustava: Industrijski distrikti - forma lokalnog razvoja, *Dostupno na: www.linkmostar.org, Pristup: 16-05-2008*
- Tomašič, Ž. & Hren, A. (2001). *Lokalna razvojna partnerstva- Program širjenja podjetniškog znanja in informacij*, Pospešovalni center za malo gospodarstvo Ljubljana, Ljubljana, ISBN 961-6434-00-4